

EVOLUȚIA CRIMINALITĂȚII ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1964-1991)

THE EVOLUTION OF CRIMINALITY IN THE MOLDAVIAN SSR (1964-1991)

Sergiu Munteanu,

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0007-6221-4863

e-mail: sergiumunteanu816@gmail.com

Anatolie Nosății,

Ministerul Apărării al Republicii Moldova

doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0002-3070-7141

e-mail: anatolienosatii72@gmail.com

CZU:343.341:341(478)''1964/991''

<https://doi.org/10.65870/cohorta.2025.1.06>

REZUMAT

Studiul analizează evoluția criminalității în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească între anii 1964 și 1991, evidențiind factorii economici, sociali și ideologici care au influențat-o. Cercetarea distinge două etape principale: perioada stagnării (1964-1985), marcată de dominația birocratică și corupția sistemică, și perioada reformelor (1985-1991), caracterizată prin instabilitate socială și apariția criminalității economice și organizate. Economia planificată, absența concurenței și problemele sociale profunde, precum alcoolismul și inegalitățile reale, au creat condiții favorabile pentru furturi, delapidări și speculă. Controlul strict al informațiilor și manipularea datelor statistice au împiedicat o înțelegere obiectivă a amplitudinii reale a fenomenului criminal. În ansamblu, articolul evidențiază modul în care disfuncționalitățile structurale ale sistemului sovietic au favorizat extinderea corupției și criminalității la toate nivelurile societății.

Cuvinte-cheie: criminalitate, corupție, criminalitate economică, RSS Moldovenească, furt, criminalitate organizată, Partidul Comunist

ABSTRACT

The study analyzes the evolution of criminality in the Moldavian Soviet Socialist Republic between 1964 and 1991, highlighting the economic, social, and ideological factors that shaped it. The research distinguishes two main stages: the period of stag-

nation (1964-1985), marked by bureaucratic dominance and systemic corruption, and the reform period (1985-1991), characterized by social instability and the emergence of organized and economic crime. The planned economy, the absence of competition, and deep social problems such as alcoholism and inequality created favorable conditions for widespread theft, embezzlement, and speculation. The official control of information and the manipulation of statistical data prevented an objective understanding of the real scale of criminal activity. Overall, the article reveals how the structural dysfunctions of the Soviet system fostered the expansion of corruption and criminality at all levels of society.

Keywords: criminality, corruption, economic crime, Moldavian SSR, theft, organized crime, Communist Party

Fenomenul complex al criminalității din RSS Moldovenească în perioada 1964-1991 a fost influențat de factori instituționali, economici, sociali și politici. Ca și în celelalte republici unionale, activitatea criminală din RSSM s-a dezvoltat în condițiile unei societăți închise și a unui aparat birocratic rigid, care favorizau îmbogățirea rapidă a unor categorii de cetățeni în detrimentul proprietății de stat. Controlul strict asupra informațiilor, limitarea accesului la date privind criminalitatea și utilizarea lor selectivă sau propagandistică de către instituțiile de forță împiedicau formarea unei imagini de ansamblu asupra situației infracționale din republică. Alte condiții ce au favorizat criminalitatea în perioada respectivă au fost economia planificată (care elimina concurența și profitul personal, dar genera numeroase oportunități pentru infracțiuni economice); alcoolismul (fenomen social de proporții, ce alimenta un comportament infracțional sporit); inegalitățile sociale (mascate de discursul oficial egalitarist, dar resimțite puternic prin diferențele de venituri și oportunități, care generau frustrare și comportament infracțional)¹.

În contextul social și economic al anilor 1964-1991, cele mai răspândite forme de criminalitate din republica noastră erau infracțiunile economice, infracțiunile violente și infracțiunile contra ordinii publice. Infracțiunile economice, precum furtul proprietății de stat sau al celei colective, specula, delapidarea ori alte practici similare, aveau o incidență ridicată, fiind stimulate de penuria cronică de bunuri și de multiplele oportunități de îmbogățire ilicită oferite de sistemul economic planificat. Infracțiunile violente, între care omuciderile și violurile, se situau, potrivit estimărilor, la un nivel mai redus decât în alte republici unionale, dar nu lipseau din peisajul criminal al RSSM. Infracțiunile contra ordinii publice, precum huliganismul, vandalismul, alte forme de comportament antisocial, reflectau tensiunile sociale și

¹ М.Ю. Дворецкий, Р. В. Авдеев, *Причины и условия преступности*, în *Вестник ТГУ*, nr. 12, 2014, p. 5.

culturale ale epocii, fiind frecvent interpretate de autorități mai degrabă ca deviații morale decât ca expresii ale disfuncționalităților structurale ale societății sovietice².

În combaterea acestor realități criminogene, rolul principal revenea Procuraturii RSS Moldovenești, care exercita supravegherea supremă asupra aplicării unitare a legii de către toate ministerele, comitetele de stat, departamentele, întreprinderile, organizațiile și instituțiile publice, precum și de organele executive ale sovietelor locale, colhozuri, cooperative și alte structuri obștești. Pe teritoriul RSSM, aplicarea legislației era supravegheată de procurorul general al URSS, de procurorul RSS Moldovenești și de procurorii inferiori, subordonați direct procurorului general al URSS. Procurorul RSS Moldovenești era numit de procurorul general al URSS, iar procurorii raionali și orașenești – de procurorul republicii și confirmați ulterior de procurorul general al URSS. Mandatul tuturor procurorilor, de la nivel republican până la cel local, era de cinci ani. Organele procuraturii își exercitau atribuțiile independent de autoritățile locale, fiind subordonate exclusiv procurorului general al Uniunii Sovietice³. Activitatea acestora se desfășura în baza *Codului Penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, adoptat de sesiunea a cincea a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a cincea (24 martie 1961), cu completări și modificări până în octombrie 1962*. Codul penal al RSS Moldovenești stabilea un sistem detaliat de pedepse pentru diferite infracțiuni.

Furtul de stat, definit ca însușirea pe ascuns a avutului de stat sau obștesc, se pedepsea cu până la trei ani de privațiune de libertate sau cu muncă corecțională de până la un an. Dacă fapta era comisă în înțelegere prealabilă de un grup de persoane sau în mod repetat, pedeapsa putea ajunge la șase ani de închisoare. În cazurile de proporții mari sau când infracțiunea era comisă de un recidivist periculos, se aplica pedeapsa cu închisoarea între cinci și cincisprezece ani, cu sau fără confiscarea averii. Furtul era cea mai răspândită formă de infracțiune, prezentă în toate domeniile vieții sociale și economice din RSS Moldovenească. În pofida sancțiunilor severe, fenomenul a atins proporții considerabile în anii 1970-1980: țărani sustrăgeau bunuri din colhozuri, muncitorii – din întreprinderi, iar conducătorii de depozite și întreprinderi se făceau vinovați de delapidări de mare amploare. Prevederile codului nu au avut efectul scontat în combaterea acestui tip de criminalitate.

Jaful, definit ca răpirea deschisă a avutului de stat sau obștesc, era sancționat cu până la patru ani de închisoare sau cu muncă corecțională de până la un an. Dacă fapta era însoțită de violență nepericuloasă pentru viață și sănătate, de amenințări, ori era săvârșită repetat sau de un grup organizat, pedeapsa putea ajunge la șapte ani de închisoare. În cazurile grave – când autorul era un recidivist periculos sau

² AOSRM. F. 51, inv. 48, dos. 114, f. 11.

³ *Culegere de le gi în vigoare ale RSS Moldovenești*, vol. 48, Chișinău, 1983, p. 41.

când fapta se comitea în proporții mari – sancțiunea prevăzută era de șase până la cincisprezece ani de privațiune de libertate, cu sau fără confiscarea averii.

Tâlhăria, adică atacul comis în scopul însușirii bunurilor de stat sau obștești și însoțit de violență periculoasă pentru viață ori sănătate sau de amenințarea cu astfel de acte, era sancționată cu închisoare pe un termen de la trei la zece ani, cu sau fără confiscarea averii. Dacă tâlhăria urmărea însușirea în proporții mari a bunurilor publice, pedeapsa se ridica la opt-cincisprezece ani de închisoare, însoțită obligatoriu de confiscarea averii.

Delapidarea, adică însușirea bunurilor de stat prin abuz de funcție, era pedepsită cu până la șapte ani de privare de libertate, cu sau fără confiscarea averii. În cazurile comise în proporții mari, de recidiviști sau de grupuri organizate, sancțiunea se înăsprea la cinci-cincisprezece ani de privațiune de libertate și confiscarea averii⁴.

Înșelarea cumpărătorilor prin falsificarea măsurii, cântarului, prețului, calculului ori prin alte mijloace similare, săvârșită în magazine, alte unități comerciale sau unități de alimentație publică, era pedepsită cu până la doi ani de privațiune de libertate sau muncă corecțională de până la un an, însoțită de interdicția de a ocupa funcții în domeniul comercial pentru o perioadă de până la trei ani. Când infracțiunea era comisă în proporții mari, de o persoană recidivistă sau de un grup organizat, pedeapsa ajungea la doi-șapte ani de privațiune de libertate, cu sau fără confiscarea averii sau interdicție de a ocupa anumite posturi în întreprinderi comerciale sau de alimentație publică extinsă până la cinci ani⁵.

Specula, adică achiziționarea și revânzarea de mărfuri ori bunuri în scop de profit, era sancționată cu până la doi ani de privațiune de libertate, muncă corecțională până la un an sau amendă de până la 300 de ruble, cu posibilitatea confiscării averii. Dacă specula era practică în mod sistematic sau în proporții mari, se aplica pedeapsa de doi-șapte ani de închisoare și confiscarea obligatorie a averii.

Huliganismul, definit ca acțiune intenționată care tulbură în mod grosolan ordinea publică și regulile conviețuirii, manifestând o lipsă vădită de respect față de societate (desigur, avându-se în vedere normele sociale ale URSS), se pedepsea cu privațiune de libertate până la un an sau cu muncă corecțională pe același termen⁶. Huliganismul agravat, comis cu deosebit cinism sau obrăznicie, ori însoțit de violență împotriva reprezentanților puterii de stat sau ai organizațiilor obștești responsabile de menținerea ordinii publice, precum și fapta săvârșită de o persoană anterior condamnată pentru huliganism, se sancționa cu privațiune de libertate de la un an la cinci ani, cu expulzare până la trei ani sau fără aceasta. Actele

⁴ *Codul Penal RSS Moldovenești*, Chișinău, 1962, pp. 69-70.

⁵ *Ibidem*, p. 75.

⁶ *Ibidem*, p. 77.

mici de huliganism, comise de o persoană care, în decurs de un an, fusese deja sancționată de două ori prin măsuri administrative sau obștești, se pedepseau cu privațiune de libertate până la șase luni, cu muncă corecțională pe același termen ori cu amendă până la cincizeci de ruble⁷.

Banditismul, adică organizarea de bande armate în scopul atacării instituțiilor, întreprinderilor sau persoanelor, precum și participarea la astfel de grupuri ori la atacurile comise de acestea, se sancționa cu privațiune de libertate de la trei la cincisprezece ani, însoțită de confiscarea averii, cu sau fără deportare pe un termen de doi-cinci ani. În cazurile cele mai grave, pedeapsa putea fi moartea și confiscarea averii⁸.

Contrabanda, definită ca trecerea ilegală a mărfurilor sau valorilor peste granița de stat a URSS, era sancționată sever, mai ales atunci când era comisă prin dosirea bunurilor în locuri ascunse; prin folosirea frauduloasă a documentelor vamale; în proporții mari sau de grupuri organizate; de persoane oficiale prin abuz de funcție ori în cazul traficului cu substanțe explozibile, narcotice, otrăvitoare, arme sau echipamente militare. Pentru aceste fapte, Codul penal prevedea privațiune de libertate de la trei la zece ani, confiscarea averii și, opțional, deportare pe un termen de doi-cinci ani⁹.

Omorul intenționat cu circumstanțe agravante, comis de un recidivist deosebit de periculos sau de o persoană care mai săvârșise anterior o infracțiune, era pedepsit cu deportare de până la cinci ani, sau cu privațiune de libertate de la un an la zece ani, urmată de deportare pe doi-cinci ani, ori cu moartea¹⁰.

Mita era definită ca primirea de către o persoană oficială, direct sau prin intermediul unui mijlocitor, a unor bunuri ori avantaje materiale, în schimbul îndeplinirii sau neîndeplinirii unei acțiuni legate de funcția deținută, în folosul coruptorului. Fapta se pedepsea cu privațiune de libertate de la trei la zece ani, însoțită de confiscarea averii. În circumstanțe agravante – când infracțiunea era comisă de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană anterior condamnată pentru luare de mită, ori în mod repetat sau prin extorcare – sancțiunea se înăsprea la opt-cincisprezece ani de privațiune de libertate, cu confiscarea averii și deportare. În prezența circumstanțelor deosebit de agravante, pedeapsa putea ajunge până la condamnarea la moarte a infractorului, însoțită de confiscarea averii. Darea de mită era sancționată cu privațiune de libertate de la trei la opt ani, iar dacă fapta era comisă repetat sau de o persoană anterior condamnată pentru mituire, pedeapsa se ridica la șapte-cincisprezece ani, cu sau fără confiscarea averii¹¹.

⁷ *Ibidem*, p. 98.

⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁹ *Ibidem*, p. 44.

¹⁰ *Ibidem*, p. 49.

¹¹ *Ibidem*, p. 84.

Violul, definit ca raport sexual realizat prin forță fizică, amenințare sau profitând de starea de neputință a victimei, era pedepsit cu privațiune de libertate de la trei la șapte ani. Dacă infracțiunea era comisă de o persoană recidivistă, sancțiunea se ridica la cinci-zece ani de privațiune de libertate. În cazurile grave (când violul era săvârșit de un grup de persoane sau de un recidivist deosebit de periculos, era urmat de consecințe grave sau implica victime minore) pedeapsa prevăzută era de opt-cincisprezece ani de privațiune de libertate, cu deportare pe doi-cinci ani sau fără aceasta; în cele mai grave situații, putea fi aplicată pedeapsa capitală. Aceste infracțiuni se numărau printre cele mai frecvente în RSS Moldovenească, răspândirea lor fiind asociată cu nivelul scăzut de trai al populației, în special în mediul rural¹².

Adoptarea *Codului Penal al RSS Moldovenești*, ale cărui prevederi au fost prezentate mai sus, împreună cu cerințele formulate de conducerea de Partidului Comunist către structurile de forță (de a spori eficiența activității operative și de a crește rata de identificare a autorilor infracțiunilor) au avut, la începutul anilor 1960, un efect vizibil în reducerea criminalității din republică. Astfel, în anul 1963, comparativ cu 1962, numărul total al infracțiunilor s-a redus cu 665 de cazuri (16,1%), iar infracțiunile deosebit de grave au scăzut cu 14,2%. În cadrul acestora, jafurile, atacurile tâlhărești și violurile s-au diminuat cu 20,7%, iar furturile de bunuri de stat și obștești – cu 24%. Totodată, organele de pază a ordinii publice au reușit să prevină 525 de infracțiuni, cu 30% mai multe decât în anul precedent¹³, iar numărul persoanelor reținute pentru tulburarea ordinii publice s-a redus cu 30%. Prima jumătate a anilor 1960 se distinge, de asemenea, prin elucidarea unui număr considerabil de infracțiuni economice legate de furtul proprietății de stat, în care erau implicați directori de sovhozuri, președinți de colhozuri, precum și conducători de depozite și întreprinderi din domeniul alimentar. În statul sovietic, proprietatea de stat (considerată proprietate națională) era declarată bun comun al poporului. Pământul, subsolul, apele și pădurile se aflau în proprietatea exclusivă a statului, iar această categorie includea, de asemenea, principalele mijloace de producție din industrie, construcții și agricultură, mijloacele de transport și comunicații, băncile, bunurile întreprinderilor comerciale și comunale, precum și fondul locativ urban principal. Alături de aceasta, proprietatea cooperativ-colhoznică cuprindea bunurile colhozurilor și ale altor organizații cooperatiste, distinctă de proprietatea de stat, dar subordonată aceluiași cadru economic planificat.

În întreaga Uniune Sovietică, în deceniile șapte și opt, s-a conturat o amplă economie subterană, care a provocat pierderi semnificative economiei de stat și a

¹² *Ibidem*, p. 54.

¹³ AOSPRM, F. 51, inv. 24, dos. 293, f. 3.

favorizat răspândirea speculei și a delapidărilor. Ca urmare, structurilor de forță sovietice li s-a cerut să intensifice lupta împotriva criminalității economice. În conformitate cu cerințele guvernului unional, conducerea RSS Moldovenești a declanșat o campanie de combatere a activităților ilicite, în special a furturilor și a speculei. În a doua jumătate a anului 1962 și pe parcursul anului 1963 au fost finalizate 1.867 de dosare penale privind furtul bunurilor de stat și obștești, care vizau 3.672 de persoane. Aceste infracțiuni au produs prejudicii totale de peste 600.000 de ruble. Pentru 74 de cazuri de luare de mită au fost cercetate 138 de persoane. În total, 3.066 de inculpați au fost condamnați, dintre care 2.091 la privațiune de libertate, iar opt persoane au fost executate prin împușcare.

Pentru recuperarea prejudiciilor, de la persoanele vinovate au fost confiscate aproximativ 50 kg de aur, 100 de case, 24 de automobile, 760.000 de ruble în numerar și alte bunuri de valoare. Cele mai afectate domenii au fost industria alimentară, mai ales producția de conserve, vinificația și industria lactatelor, unde furturile au atins proporții mari și deosebit de mari.

Un caz de amploare s-a înregistrat la Fabrica de spirt și vin din Bălți, unde un grup de 21 de persoane, condus de directorul adjunct Ivan Iakovlev, contabilul-șef Burștein și șeful depozitului, Kiselev, a sustras sistematic spirt și alte bunuri, cauzând statului un prejudiciu de peste 500.000 de ruble. De la acești inculpați s-au confiscat 12 kg de aur, 55.914 ruble în numerar, 10 automobile și 8 case. Toți au fost condamnați la termene lungi de privațiune de libertate, iar patru au fost executați prin împușcare¹⁴.

Cazuri similare de furturi în proporții deosebit de mari au fost descoperite la Fabrica de tutun din Șoldănești, precum și în colhozurile *Pravda* (raionul Camenca) și *50 de ani de la Octombrie* (raionul Rezina). Ancheta, finalizată la 28 aprilie 1971, a fost transmisă Curții Supreme a RSSM, în judecată fiind trimiși 26 de inculpați, printre care: D.A. Gâra, șeful punctului de recepție a tutunului Vadul-lui-Rașcov al Fabricii de tutun din Șoldănești; F.E. Ceban, contabilul principal al aceleiași punct; D.S. Cebotari și M.P. Andronic, angajați de la Fabrica de tutun din Șoldănești; I.P. Efrem, cultivator de tutun din colhozul *Pravda* (raionul Camenca); M.V. Savelia, brigadierul aceleiași colhoz; H.G. Catrinici, F.P. Stogu, brigadieri din colhozul *50 de ani de la Octombrie* (raionul Rezina); D.K. Ceban, S.K. Melnic, V.F. Karoti, șefi de echipă¹⁵.

Materialele trimise la Procuratura republicii au scos la iveală faptul că, în numeroase întreprinderi industriale, organizații de construcții și transporturi, erau comise falsuri contabile, denaturări ale rapoartelor financiare și supraeva-

¹⁴ *Ibidem*, f. 5.

¹⁵ AOSPRM, F. 51, inv. 32, dos. 117, f. 5.

luări ale lucrărilor, pentru a simula îndeplinirea planurilor. În 1970, controalele financiare au constatat o supraevaluare de peste 1 milion de ruble la unele obiecte de construcție, dintre care 657.000 de ruble proveneau din rapoartele Băncii de Construcții, iar 3,2 milioane – din cele ale Băncii de Stat. Totuși, aceste nereguli n-au fost transmise organelor de anchetă, ceea ce a condus la pierderi materiale considerabile, plata nejustificată a salariilor și primelor și crearea de condiții pentru noi delapidări. De asemenea, organele financiare și contabile republicane și locale, deși identificau aceste abateri, nu reacționau corespunzător, limitându-se adesea la informarea instituțiilor superioare fără a lua măsuri efective de prevenire¹⁶. În unele localități, președinții de colhozuri arendau terenuri cetățenilor din alte republici (inclusiv Asia Centrală și Extremul Orient), încălcând legislația sovietică. Pe lângă înțelegerile oficiale privind arenda, existau și acorduri neoficiale, prin care președinții de colhozuri primeau mită și permiteau angajarea minorilor ca forță de muncă ieftină, în acest scop fiind organizate brigăzi școlare ce lucrau pe terenurile arendate – o practică interzisă de legislația sovietică¹⁷.

La începutul anilor 1970, Procuratura RSS Moldovenești a investigat un amplu caz de falsificare a documentelor de admitere la Institutul Politehnic din Chișinău. Infracțiunea a fost comisă de un grup de studenți proveniți din diverse regiuni ale URSS, stabiliți temporar în Chișinău, Bender și Tiraspol, înscriși la frecvență redusă a instituției. Profitând de dezordinea administrativă din procesul de admitere, aceștia au constituit o grupare infracțională ce falsifica semnături și ștampile oficiale, eliberând documente false persoanelor interesate să fie admise la învățământul superior, fără susținerea efectivă a examenelor de admitere, sub pretextul susținerii lor „la locul de trai”. Membrii grupului au sustras fișe de examen și formulare oficiale ale instituției, în care au înscris note fictive – în majoritatea cazurilor nota „cinci” – și au falsificat semnăturile profesorilor. Documentele erau apoi autentificate cu o ștampilă falsă a comisiei de admitere și transmise către alte instituții, ca și cum proveneau din arhiva Institutului Politehnic. În schimbul fiecărui document fals, candidații plăteau sume cuprinse între 300 și 1.000 de ruble.

Ancheta a relevat că fapte similare erau răspândite pe o scară mult mai largă. De pildă, I.M. Berejina, angajată la tipografia Trustului de Construcții *Оргстрой*, a plătit 400 de ruble pentru admiterea la Institutul Electrotehnic din Kuibâșev; Z.A. Finkeli, de la fabrica de utilaj electric *Электронприбор*, a achitat 700 de ruble pentru admiterea la Institutul de Industrie Petrolieră și Gaze din Moscova, iar E.D. Mutovkina, tehniciană la laboratorul de film al Institutului de Fizică Aplicată al Academiei de Științe din Moscova, a plătit 700 de ruble pentru admiterea la

¹⁶ *Ibidem*, f. 6.

¹⁷ AOSPRM. F. 51, inv. 31, dos. 111, f. 9.

Institutul Cinematografic din Leningrad. În total, în dosar figurau cel puțin 28 de persoane implicate. Pe lângă falsificarea documentelor de admitere, gruparea falsifica și foi de evaluare și note de examen ale studenților, primind pentru fiecare act contrafăcut o recompensă între 20 și 50 de ruble. Toate semnăturile erau imitate manual și autentificate cu ștampila falsă a instituției¹⁸.

În anii 1970, în RSS Moldovenească s-a constatat o creștere vizibilă a criminalității juvenile. Liberalizarea inițiată de conducerea sovietică la începutul anilor 1960, care urmărea diminuarea delincvenței în rândul minorilor, s-a dovedit ineficientă în plan practic, iar la mijlocul anilor 1970 politica de prevenție a fost înlocuită cu măsuri formale și declarative. În 1975 s-a înregistrat o majorare semnificativă a infracțiunilor comise de minori, în special: furturile de proprietate personală – cu 79 de cazuri mai multe față de anul 1974; actele de huliganism – cu 33 de cazuri mai multe decât în 1974. Tendința ascendentă s-a menținut și pentru violuri, tâlhării și jafuri¹⁹. Din totalul acestor infracțiuni, adolescenții au fost responsabili pentru o treime din cazurile de viol; o treime din tâlhării și jafuri; un sfert din furturile de proprietate de stat și personală; unul din șapte acte de huliganism; unul din zece cazuri de vătămare corporală gravă; unul din șaisprezece cazuri de omucidere. Majoritatea crimelor comise de minori aveau un caracter domestic: 78,6% dintre omucideri și 83,9% dintre vătămarile corporale grave comise de minori s-au produs pe fondul certurilor familiale, din gelozie sau în urma insultelor. În privința furturilor, s-a constatat că 58,1% dintre furturile de proprietate de stat au fost comise în magazine și puncte de vânzare, iar 57,2% dintre furturile de proprietate personală – în apartamente. Structura globală a criminalității juvenile în anii 1970 prezintă următorul tablou:

Infracțiuni comise de minori

Denumirea infracțiunii	Distribuția crimelor pe ani (în procente)				
	1971	1972	1973	1974	1975
Furturi de proprietate personală	36,8%	37,8%	35,7%	30,3%	33,9%
Furturi de proprietate de stat și publică	21,6%	23,9%	22,7%	21,1%	19,0%
Acte de huliganism	14,9%	13,5%	12,0%	14,6%	15,8%
Jafuri, tâlhării	7,3%	6,2%	8,1%	8,8%	8,7%
Violuri și tentative de viol	4,1%	2,4%	4,5%	4,4%	4,5%

¹⁸ *Ibidem*, f. 10.

¹⁹ AOSPRM, F. 51, inv.41, dos. 81, f. 2.

Furturi mărunte	2,1%	1,8%	2,4%	1,7%	0,8%
Vătămări corporale grave	1,3%	1,6%	1,2%	2,6%	2,4%
Omucideri și tentative de omor	1,3%	0,6%	1,4%	0,9%	1,1%
Altele	4,4%	5,1%	4,8%	13,2%	13,4%

Compararea situației criminogene cu cea din anul 1971 evidențiază o creștere generalizată a infracționalității juvenile în RSS Moldovenească. În intervalul analizat, s-au înregistrat următoarele majorări: violurile și tentativele de viol – cu 15,8%; jafurile și tâlhăriile – cu 25,3%; vătămrile corporale grave – cu 26,9%; furturile de proprietate personală – cu 24,5%; furturile de autovehicule – cu 22,3%; furturile minore – cu 54,7%. Criminalitatea de grup avea o pondere semnificativă, atingând 69,8% din cazurile de viol; 76,3% din jafuri și tâlhării; 57,3% din furturile de proprietate de stat; 57,5% din actele de huliganism²⁰. În 1975, numărul minorilor implicați în comiterea de infracțiuni a ajuns la 1.425, cu 196 de persoane (cu 15,9%) mai mult față de 1974, respectiv cu 17,5% peste media ultimilor cinci ani²¹.

Analiza comparativă a anilor 1974-1975 arată că cea mai mare creștere a infracționalității juvenile s-a înregistrat în rândul tinerilor muncitori – cu 39 de persoane (cu 33,6%) mai mult; al elevilor – cu 48 de persoane (cu 19,5%); elevilor școlilor profesionale – cu 16 persoane (cu 12,2%); tinerilor neangajați și neînscriși în școală – cu 69 de persoane (cu 24%). Totodată, s-au observat creșteri în numărul celor ce au comis infracțiuni în grup – cu 12 persoane (cu 1,2%); infracțiuni în stare de ebrietate – cu 29 de cazuri (cu 5,5%); infracțiuni în mod repetat – cu 72 de persoane (cu 56,7%).

În anul 1975, 254 de minori membri ai comsomolului au fost implicați în comiterea de infracțiuni, cu 16 persoane (cu 5,9%) mai puțin decât în 1974. Pentru apariția în stare de ebrietate în locuri publice, au fost sancționați 715 minori cu vârste între 16 și 17 ani (față de 764, în 1974), iar 172 au fost internați în centre de dezintoxicare (față de 208, în anul precedent). De asemenea, 55 de părinți au fost amendați pentru apariția copiilor lor de 14-15 ani în stare de ebrietate (o creștere cu 86%). Sancțiuni administrative au fost aplicate și membrilor Uniunii Tineretului Comunist Leninist (UTCL), fără distincție de vârstă: în 1975 au fost sancționate 3.655 de persoane, comparativ cu 3.606, în 1974. Pentru huliganism minor, au fost trași la răspundere 972 de minori de 16-17 ani, față de 715 în anul

²⁰ *Ibidem*. f. 4.

²¹ *Ibidem*, f. 6.

anterior. În total, 2.951 de tineri comuniști de diverse vârste au fost sancționați pentru abateri similare, iar 28 de părinți au fost amendați pentru huliganismul minor al copiilor sub 16 ani.

Datele provenite din camerele pentru copii ale miliției indică o dublare a numărului de minori înregistrați pentru comportament amoral, inclusiv pentru consum de alcool, între 1974 și 1975. În același interval, numărul minorilor care au comis furturi minore a scăzut cu 160 de persoane (cu 5,1%), însă numărul celor aduși pentru vagabondaj și plecare de acasă a crescut cu 222 de persoane, iar numărul fetelor cu comportament amoral a înregistrat, de asemenea, o creștere semnificativă²².

La începutul anilor 1980, corupția devenise un fenomen endemic în instituțiile de stat și întreprinderile din întreg spațiul sovietic, inclusiv în RSS Moldovenească. În pofida măsurilor de control formal, acțiunile de corupere și abuzurile administrative deveniseră o realitate cotidiană, ceea ce a determinat conducerea unională să inițieze campanii periodice de „curățare” a aparatului de stat. O schimbare notabilă s-a produs la 12 noiembrie 1982, odată cu moartea lui Leonid Brejnev și alegerea lui Iuri Andropov în funcția de secretar general al CC al PCUS. În scurta sa perioadă de conducere (aproximativ 15 luni), Iu. Andropov a lansat o serie de măsuri anticorupție menite să disciplineze administrația și să crească eficiența economică a statului sovietic. Sub lozinca „Timpul de lucru – pentru muncă!”, s-au desfășurat controale ample în întreprinderi și instituții, vizând prezența la locul de muncă și respectarea normelor de disciplină. În cadrul acestei campanii, numeroși lideri de partid și directori de întreprinderi au fost anchetați penal pentru corupție și abuz în serviciu, iar în RSS Moldovenească s-a înregistrat o creștere semnificativă a numărului de controale la întreprinderile de stat și de dosare penale intentate împotriva funcționarilor implicați în scheme ilegale.

În același context s-a extins activitatea drujinelor populare – formațiuni civile care colaborau cu miliția pentru menținerea ordinii publice și verificarea prezenței angajaților la locul de muncă în timpul programului. După decesul lui Iu. Andropov și numirea lui Konstantin Cernenko în fruntea PCUS, aceste măsuri au fost treptat abandonate. K. Cernenko a încercat să revină la modelul birocratic și inert al perioadei brejneviste, însă guvernarea sa a fost de scurtă durată: secretarul general a decedat la 10 martie 1985. Dispariția lui K. Cernenko a marcat sfârșitul „epocii stagnării”²³, iar în martie 1985 funcția de secretar general al PCUS a fost preluată de Mihail Gorbaciov, care a inițiat un amplu program de reforme social-economice vizând modernizarea sistemului sovietic. Aceste transformări, pro-

²² *Ibidem*, f. 8.

²³ И. Синицин, *Андропов вблизи*. Moscova, 2015, p. 98.

movate sub denumirea de *perestroika* (restructurare), au fost prezentate de propaganda oficială drept o renaștere morală și economică a statului sovietic, menită să răspundă „noilor cerințe ale timpului”.

În pofida reformelor anunțate, perioada *perestroikăi* (1985-1991) a creat noi condiții pentru dezvoltarea criminalității, o parte dintre care s-au perpetuat în anii 1990 și au efecte și în prezent. Transformările economice și sociale au slăbit controlul statului asupra economiei, iar economia subterană, deja consolidată anterior, a devenit un sistem paralel de mare amploare, adesea denumit „a doua economie”. Până la mijlocul anilor 1980, crima organizată reușise să stabilească legături stabile cu aparatul de conducere la toate nivelurile – de la întreprinderi locale și comitete raionale, până la ministere unionale și departamente centrale²⁴.

Odată cu alegerea lui M. Gorbaciov în funcția de secretar general al PCUS (martie 1985), au fost lansate mai multe campanii de reformă morală și socială, prima dintre ele fiind cea antialcoolică, menită să reducă consumul de băuturi alcoolice în întreaga Uniune Sovietică. Deși conducătorii anteriori încercaseră și ei să limiteze alcoolismul, inițiativa lui M. Gorbaciov s-a remarcat prin caracterul său administrativ și coercitiv. La 28 mai 1985, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești a adoptat decretul *Cu privire la măsurile pentru intensificarea luptei împotriva beției și alcoolismului, lichidarea practicii de fabricare a țuicii*, urmat la 30 mai 1985 de Hotărârea nr. 177 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești *Cu privire la măsurile pentru combaterea beției și alcoolismului, lichidarea practicii de fabricare a țuicii*, ambele reluând tezele prezente în actele de nivel unional²⁵.

Conform acestor prevederi, consumul de băuturi alcoolice în locuri publice și apariția în stare de ebrietate în asemenea spații erau sancționate cu avertisment sau amendă de până la 30 de ruble; consumul de alcool la locul de muncă sau venirea în stare de ebrietate la serviciu se pedepsea cu amendă de 50 de ruble; angajarea minorilor în comerțul cu băuturi alcoolice era sancționată cu amendă de 100 de ruble; încălcarea regulilor de comerț cu băuturi alcoolice se pedepsea cu amendă între 50 și 100 de ruble; fabricarea și păstrarea în condiții casnice a țuicii sau a altor „băuturi spirtoase tari” se sancționa cu amendă de până la 300 de ruble; vânzarea acestor băuturi atrăgea pedeapsa cu închisoarea de la unul la doi ani; cumpărarea de băuturi alcoolice produse în condiții casnice se sancționa cu amendă între 30 și 100 de ruble; conducerea unui vehicul în stare de ebrietate se pedepsea cu amendă de 100 de ruble sau cu suspendarea dreptului de a con-

²⁴ В.В. Кривошев, *Организованная преступность в советской России парадокс институционализации*, în *Вестник Балтийского федерального университета имени Иммануила Канта* nr. 4, 2021, p. 101.

²⁵ *Moldova Socialistă*, 1985, nr. 125 (30 mai), p. 1.

duce pe o perioadă de la unul la doi ani. Pentru monitorizarea și aplicarea acestor măsuri, au fost înființate în cadrul comitetelor raionale și întreprinderilor comisii pentru combaterea beției, care se ghidau după regulamentul aprobat de Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești²⁶.

În ciuda reformelor administrative și economice inițiate la nivel unional, datele statistice arată o nouă creștere a criminalității în RSS Moldovenească, începând cu anul 1986. Pe întreaga perioadă 1986-1990, numărul infracțiunilor a continuat să crească, în timp ce numărul persoanelor identificate ca autori ai acestora a fost în scădere, semn al unei eficiențe tot mai reduse a organelor de anchetă. Proportia este reflectată în următorul tabel:

Anii	Crime înregistrate	Persoane depistate
1986	20.856	19.871
1987	20.757	16.238
1988	32.425	16.525
1989	40.862	16.917
1990	43.017	1.736

La sfârșitul anilor 1980, Uniunea Sovietică traversa o etapă de transformări radicale, în timpul căreia reformele propuse de M. Gorbaciov s-au dovedit neconcordante cu ritmul real al schimbărilor sociale. Instabilitatea economică și administrativă s-a accentuat, iar nivelul de trai al populației a scăzut considerabil, ceea ce a dus la o amplificare a fenomenului infracțional²⁷. Un rol important în această evoluție l-a avut apariția întreprinderilor mixte și liberalizarea activității economice externe, care au generat noi forme de deturnare a proprietății de stat. Sub pretextul valorificării „deșeurilor industriale”, cantități mari de produse și materii prime erau scoase ilegal din întreprinderi și vândute firmelor străine. Deturnările de proprietăți se combinau frecvent cu specula, ambele devenind componente ale unor infracțiuni economice complexe. Cooperativele și organizațiile comerciale nou înființate au realizat operațiuni de speculă de mare anvergură, bazate pe revânzarea produselor furate și traficul de bunuri de consum rare (televizoare, videocasetofoane, aparate electrocasnice), cumpărate din străinătate cu valuta obținută prin tranzacții ilegale.

²⁶ *Ibidem*, p. 2.

²⁷ *Преступность и правонарушения в СССР, 1990. Статистический сборник*, Москва, 1991, pp. 11-13.

În aceste scheme de delapidare și speculă erau implicați numeroși funcționari de partid, inclusiv tineri membri ai organizațiilor comsomoliste²⁸, care dispuneau de rețele de contact și protecție administrativă. În paralel, procesul de alegere a conducătorilor întreprinderilor de stat și dezvoltarea rapidă a mișcării cooperatiste au facilitat transferuri ascunse de fonduri bugetare din conturile fără numerar ale întreprinderilor către conturi de numerar ale cooperativelor-corporații. Aceste operațiuni, justificate prin lozinca creării unei „economii multiforme” și a „noilor relații economice”, au accelerat dezintegrarea controlului financiar al statului. Fenomenul era deosebit de vizibil în relațiile dintre funcționarii de rang înalt ai aparatului de stat și noile entități economice private, unde interesele personale și corupția substituiau rapid vechile mecanisme de subordonare administrativă.

Instituțiile sovietice, formate într-un spirit birocratic și conservator, nu erau pregătite pentru reforme și nu puteau asimila ideologia gorbaciovistă a reamenajării social-democratice a statului și a societății. În consecință, sfârșitul anilor 1980 a adus o erodare profundă a disciplinei economice, deschizând calea criminalității sistemice care avea să caracterizeze întreaga perioadă de destrămare a URSS. Discrepanța tot mai accentuată între ideologia reformei și structura rigidă a aparatului de stat a generat o ruptură profundă între putere și societate. Respectiv, perioada de final a regimului sovietic a fost marcată de o extindere rapidă a abuzurilor și a corupției în aproape toate sferele administrației, în special în domeniul proprietății și al managementului de stat, în rândul birocrăției de partid, al funcționarilor sovietici și al corpului directorilor de întreprinderi. Aparatul de stat sovietic și cadrele administrative au fost supuse unei presiuni masive în direcția corupției, amplificate de legalizarea parțială a economiei subterane prin mișcarea cooperatistă, care a oferit noi mijloace de delapidare și abuz sub aparența unei liberalizări economice. În paralel, vidul legislativ și incertitudinea administrativ-juridică au transformat corupția într-un fenomen sistemic, integrat în însăși funcționarea statului.

Sfârșitul anilor 1980 a fost marcat, totodată, de schimbări profunde în lumea interlopă: o creștere accelerată a criminalității și o reconfigurare structurală a formelor sale. Factorii principali ai acestei evoluții au fost degradarea aparatului administrativ, imperfecțiunea și aplicarea inconsistentă a legislației, intensificarea contradicțiilor sociale și economice. Toate acestea au favorizat dezvoltarea formelor organizate de criminalitate, care au evoluat din structuri spontane spre rețele bine coordonate, cu ierarhii și specializări distincte. În această perioadă, în republicile unionale s-au format noi grupări criminale organizate, care practicau extorcarea sistematică de bani și bunuri, un tip de infrafracțiune cunoscut sub de-

²⁸ *Moldova Socialistă*, 1998, nr. 312 (29 decembrie), p. 2.

numirea de „racket” (din engl. *racket* – „sistem de extorcare, activitate criminală organizată”, preluat în rusă în anii 1980 pentru a desemna practica șantajului economic). Una dintre cele mai periculoase manifestări ale criminalității organizate târzii sovietice a fost apariția asasinatelor la comandă, îndreptate împotriva funcționarilor de stat, oamenilor de afaceri și cetățenilor care se implicau activ în combaterea corupției. Aceste fenomene au anunțat degradarea finală a autorității statului și transferul real al puterii economice către structurile criminale, proces care avea să se amplifice după destrămarea URSS.

Încercările de combatere a criminalității organizate pot fi ilustrate printr-un caz notoriu în RSS Moldovenească: în 1989, Comitetul pentru Securitatea Statului (KGB) și Ministerul Afacerilor Interne al RSSM au descoperit și neutralizat gruparea criminală „Carpo”, implicată într-un amplu spectru de activități ilegale: omoruri, jafuri și racket. Gruparea acționa de mult timp în orașul Tiraspol și în raioanele învecinate. Dintre cele șapte persoane arestate în 1989, șase aveau antecedente penale pentru jafuri și alte infracțiuni grave. La percheziții, autoritățile au descoperit un arsenal considerabil de arme, incluzând arme albe, arme de foc, muniție și materiale explozive. Gruparea „Carpo”, la fel ca și alte rețele similare active în republică la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990, era organizată după modelul grupărilor criminale din alte zone ale URSS²⁹.

Pe baza cercetării realizate și a analizei datelor privind situația criminogenă din RSSM, activitatea criminală din perioada 1964-1991 poate fi împărțită în două etape distincte. Prima, perioada stagnării (1964-1985) este caracterizată prin dominația nomenclaturii de stat, aflate sub protecția directă a conducerii partidului comunist. În această etapă, structurile de forță (Procuratura, Ministerul Afacerilor Interne, Comitetul Securității Statului) erau subordonate controlului politic al partidului, care solicita rezultate ridicate în lupta cu criminalitatea, fără a ține cont de realitățile sociale sau de lacunele juridice. Deși rapoartele oficiale prezentau statistici favorabile, în realitate nivelul corupției din rândul aceleiași nomenclaturi rămânea ridicat, iar eforturile declarate de combatere a infracționalității se dovedeau în mare parte ineficiente. A doua – perioada reformelor și a destrămării URSS (1985-1991) – a fost marcată de fragilizarea controlului central, de liberalizarea economică parțială și de emergența criminalității organizate, alimentată de economia subterană și de corupția administrativă. Campaniile de combatere a delincvenței juvenile, a furturilor din întreprinderi și a corupției din instituțiile de stat nu au produs rezultatele așteptate, iar contradicțiile interne ale sistemului sovietic au făcut imposibilă adaptarea structurilor de forță la noile realități.

²⁹ *Moldova Socialistă*, 1989, nr. 275 (24 noiembrie), p. 4.

Analiza ambelor etape ale evoluției criminalității în RSSM în perioada 1964-1991 evidențiază un set de factori sistemici care au favorizat transformarea și diversificarea fenomenului infracțional. Între aceștia se disting economia planificată, lipsită de concurență și de mecanisme reale de control, care a creat un teren propice pentru dezvoltarea infracțiunilor economice; problemele sociale persistente, de tipul alcoolismului și inegalităților reale camuflate de discursul egalitarist oficial. Acestea au contribuit la erodarea normelor sociale și la proliferarea unor fenomene precum furturile din proprietatea de stat și colectivă, specula, delapidarea, dar și actele de violență și tulburare a ordinii publice.

În a doua jumătate a anilor 1980, reformele asociate politicii de restructurare au generat o instabilitate generalizată, accentuând criza economică și socială. Liberalizarea parțială a economiei a favorizat noi scheme de deturnare a fondurilor și a proprietății de stat, bazate pe mecanisme speculative și tranzacții fictive, adesea tolerate sau chiar sprijinite de funcționari de partid. În acest context, cooperativizarea și reformele economice insuficient reglementate au deschis posibilități fără precedent pentru delapidări și abuzuri, în timp ce instituțiile statului, rigide și nepregătite pentru noile realități, nu au putut reacționa eficient. Această incapacitate a generat o ruptură între societate și putere, favorizând extinderea corupției la toate nivelurile administrației și economiei.

Prin urmare, perioada 1964-1991 se caracterizează printr-o evoluție accelerată a criminalității și corupției, determinate de disfuncționalitățile structurale ale regimului sovietic, de eșecul reformelor și de absența unui cadru normativ coerent capabil să reglementeze noile relații economice și sociale apărute în ultimul deceniu de existență a Uniunii Sovietice.